НАШАЕ ЖЫЦЬЦЁ

Цана асобнага нумару 800 м. п.

Адрэс рэдакцыі і адміністрацыі: Вільня, Віленская вул. 12 п. 6. (Wileńska 12, m. 6).

Рэдакцыя адчынена ад 12 да 2 штодня апрача сьвяточных дзён.

Выходзіць тры разы у тыдзень.

Падпіска на адзін месяц з дастаўкай да хаты 9000 м.п. Для заграніцы ўдвая даражэй.

Няпрынятыя ў друк рукапісы назад не вяртаюцца. Аплата надрукованага залежыць ад рэдакцыі.

Цана абвестак: перад тэкстам 1000 мк., сярод тэксту 800 мк. і на 4 стрніцы 600 мк. за радок пэтыту ў 1 шпальт.

№ 6 **Панядзелак 25-га чэрвеня 1923 г.** **Год I.**

„Polski Zjazd Oświatowy na Wołyniu".

Ведама, што Польшча лічыць сябе „самай хрысьціянскай" з усіх дзяржаў нашай плянэты...

Ні ў адным парлямэнце сьвету няма. здаецца, такога ліку партый, якія да сваіх самых плебейскіх прозьвішч прыляпілі, як тыя немецкія бароны, свае хрысьціянскае „фон". Зразумела, што адным далучэньнем да партыйнага прозьвішча ініцыялаў Хрыста, яшчэ не даказвае яе аўтэнтычнасьць ад яго.

Паўтузіна самых прагавіта-дзікіх партый Польшчы, аб'еднали ўсіх чорных... джэнтэльмэнаў рэакцыі пад агульным клікам „Хьена", хочуць усіх і сябе запэўніць у тым, што першая літэра іх радавітай зоологічна-плебейскай фаміліі бярэ пачатак з аўтэнтычнага ініцыялу самога Хрыста.

На кожным кроку мы бачым самае цынічнае глумленьне над сапраўдным сэнсам тых сьвятых слоў і вобразоў хрысьціянства, якімі так балвахвальча, зло выкарыстовывае „Хьена", прыкрываючы імі самыя грубыя праявы сваей клясавай пражорлівасьці, сваіх нацыянальных насільстваў.

І калі ў час выбарнай кампаніі „Хіена" не пасаромілася прыцягнуць да сваей выбарнай работы, як агітатара, матку Боскую, намаляваўшы яе на аднэй з сваіх хвальшывых вэксэлях-адозвах з дзяцёнкай у аднэй руцэ, а з васьмёркай ў другой, дык цяпер, калі „Хьена" крэпка ўчарэпіўшыся за ўладу зубамі, разваліліся ў шыркі і ўдоўжкі Рэчыпаспалітай Польскай, мы бачым агіднае раскрыцьце таго балвахвальчага сымвала, пад якім яна выступіла на выбарах.

Самай выразнай чарговай праявай евангельскай фразэолёгіі духовага насільства над цэлым народам зьяўляецца адбыўшыся нядаўна ў Роўне „Першы Волынскі Зьезд Осьвятовы". Аб гэтым зьездзе паведамляе аблізываючыся орган нашай віленскай „Хьены" „Dziennik Wileński". Як і належа быць у „самай хрысціянскай" дзяржаве ўвесь вобраз гэтага „сьвята асьветы" быў апраўлены ў царкоўную і нават евангельскую аблямоўку.

Дзень зьезду быў назначаны на 21 траўня на сьвята „Разасланьне Апосталаў" на пропаведзі, і, зразумела, адзін з мясцовых „застэнпцув Хрыста" сказаў „поднёслэ казаньне", паўтарыўшы словы, сказаныя калісь Хрыстом да Апосталаў: „Шэдшэ научыце вся языкі, крэсьцяшчэ іх во імя Айца і Сына і Сьвятога Духа". Цікава ведаць ці аддаваў ровенскі „застэмца Хрыстуса" — ксёндз-маёр Жак, капэлян войск польскіх, „камэндант" адпаведнага „оддзялу душпастырства"—ясная прадстаўленьне аб сваей удалай аратарскай роўналегласьці, так тыпічнай для паказанага вышэй „самахрысьціанга" стылю сучаснай Польшчы.

Спрабуем разгледзіцца ў гэтай роўналегласьці.

Хрыстос пасылаў ува ўсе бакі сьвету. да ўсіх „языкоў" («язык» па царкоўна-славянску значыць народ) людзей простых поўных любасьці веры, узброеных моцай Духа і Ісьціны...

Ксёнд маёр Жак ня можа ня ведаць таго, што Хрыстос пасылаючы сваіх апосталаў вучыцелямі ісьцін да ўсіх „языкоў" саслаў на іх асаблівы дар Духа, як кажа евангелія, ў вобразе агністых языкоў зышоў на іх галовы, даўшы ім веду мовы тых „языкоў", якім яны павінны нясьці словы высокай ісьціны.

З гэтага евангельскага апавяданьня ясна, якога уважэньня дамагаўся Хрыстос ад нясучых асьвету да мовы тых народаў, якім яны нясьлі асьвету, даючы ўразумець гэтым, што мова ёсьць як бы душа і істасьць народаў... што амінаючы душу ня можа быць навучана слова любасьці і ісьціны.

На першым сходзе апосталаў пасьля як на іх зышоў сьвяты Дух ужо ня было ні элінаў і ізраэлітаў, а былі умеючыя гутарыць на ўсіх мовах...

У горадзе Роўна Зямлі Валынскай Рэчыпаспалітай Польскай сабраліся толькі польскія апосталы...

Гэтыя апосталы польскія, пасьля як зышоў на іх гаспадарсьцьвенны дух, не атрымалі ні дараванага Хрыстом мудрага ўважаньня мовы, да якой яны хочуць ісьці як вучыцялі „з асьветай у барацьбе з цемнатой і няпісьменнасьцей народных мас"...

І гэта, ня гледзячы на тое, што сход польскіх апосталаў „вызваў вялікая зацікаўленьне сярод усяго грамадзянства", як кажа карэспандэнт, адбываўся ў самым цэнтры аграмаднай тэрыторыі населянай „языкамі", сярод якіх польскі «язык», як даведаўся карэспандэнт толькі з дакладаў з месц састаўляецць усяго толькі 10 прац., а як кажа праўдзівая статыстыка дык у цэлых паветах не налічывае нават і 2—3 прац..

І скуль ведаць, можа дзеля гэтага на гэтым Ровенскапольскім сходзе апосталаў былі ня толькі «майоры» касьцёла і асьветы, але і—майоры войск польскіх, адміністрацыі і паліцыі...

І гэта, іменна, дзеля таго, што гэтыя польскія апосталы маюць зусім асаблівыя задачы ў Украінскай Валынш́чыне.

Гэтыя задачы адкрыта формуліруе карэспандэнт.

Цэль разасланьня апосталаў: „pociągnąć na łono kultury i cywilizacii ludność polską Wołyni i tem samem złączyć na wieki ziemię Wołyńską z Macierzą Polską.

Добра ведамае з слоўніка царскіх часаў слова „pociągnąć" ясхрава паказвае, што калі-б не хапіла даўнейшых апостальскіх срэдстваў або прыцягваваючай сілы польскай культуры і цывілізацыі, дык на помач такому «маёру» асьветы або душпартырства прыдзе ўсё польскае грамадзянства і маёры з другога аддзелу — усё роўна вайсковыя або цывільныя...

Каротка кажучы, зьезд у Роўне есьць зьезд шчырых паланізатараў украінскай Валыншчыны, якія ўзброіліся ўсімі срэдствамі для матэр'яльнага і духовага гвалту над краем, які хочуць за сабою ўмацаваць усімі спосабамі.

І хоць гэтае ганебна-палітычнае заданьне, ня маючае нічога супольнага з апостальствам, ніколі, пэўна ня будзе дасягнута, ня значыць яшчэ што гэтыя польскія „апосталы" не наробяць на Украіні шмат бяды.

Тыя 110.000 вучыцялёў, з якіх, як кажа кор-т, ёсьць пакуль што толькі 50,000, будуць займацца пры падтрыманьні ўсяго грамадзянства тою, як сказаў вядомы пэдагог Фальборк, школьнаю інквізыцыяй, вырываньнем з дзяцiных вуснаў населеньня Украіны роднай матчынай мовы і прымусовым укладаньнем польскае... у імя тых-жа сьвятых словаў Хрыста.

Аосталы Хрыста хрысьцілі народы ў імя Айца і Сына і Сьвятога Духа.

У нашым рэлігійна-гуманістычным разуменьні гэта знача хрысьцілі народы ў імя Адзінай, Вечнай, Скрозьістнуючай, Усемагутнай Творчай Прыроды (Айцец), у імя боскай вартасьці нашай аднаістнай Айцу чалавецкай прыроды і яе высокага прызваньня—даходзіць уласным, вольным крыжовым шляхам да высшых радасьцяў, якімі абдзяляе Ісьціна і Любасьць (Сын-Шлях Ісьціна), у імя гэтай высшай саматы дасканальнай духовасьці, якая дае жывую сьвядомасьць нашай вечнай сувязі паміж Прыродай і Людзкасьцю ў іх мінуўшчыне, сучаснасьці і будучыне, абдзеляючай нас вечным жыцьцём у Духу (Дух)...

Апосталы-інквізытары казённай паланізатарскай школы ідуць у імя духовага і фізычнага гвалту над прыродай і душою дзіцяці—чалавека і духам цэлага народу, у імя калечаньня яго вольнага самабытнага разьвіцьця—дзеля чужой, для народу мэты.

Яны ідуць, каб фальсыфікатай, калечаньнем, ашуканствам гэтай жывой прыроды чалавека змалку, калі яна яшчэ слабая і безбаронная, адняць жывую самабытнасьць нацыянаньна—чалавецкага вобліка, зрабіць чалавека сьляпым аружжам і срэдствам варожым да народу сваей безталковай шкоднай палітыкай.

Славамі і вобразамі евангеліі любосьці і ісьціны гэтыя школьныя інквізытары прыкрываюць ясна пастаўленую сабе мэту: рабіць змалку кожнага ўкраінскага дзіцёнка духовым самагубцам, каб гэтым мала-па-малу сыстэматычна павышаць „polskość"-cyfrową" у Краі, дзе яна зусім нязначная.

Славамі і сымваламі Хрыста апосталы антыхрыста прыкрываюць безчалавечную і бязбожную палітыку насільства і фальшаваньня душы і духоўнага вобліка ўкраінскага народа.

Палітычныя падзеі.

Польшча. На паседжаньні бюджэтнай камісіі ухвалена праект уставы ў справе эмісіі польскай маркі да 2.500 мільярдаў марак, а так сама уставу аб удзяленьні крэдаў у разьмеры 3.150 мільярдаў мк. на пакрыцьце доўгу дзяржаўнага скарбу Польскай Краёв. Пазычковай Касе.

Міністэрства заграпічных спраў паведамляе: „З прычыны небывалай напасьці прускага прэм'ера Брауна на Польшчу ў прамове, сказанай 9 г. м. польскі шаржд' афэр у Бэрліне выслаў з даручэньня ўраду ноту пратэсту міністру заграпічных спраў Розэнбэргу.

Браун, старшыня прускай Рады Міністраў сказаў у часе паседжаньня 9 г. м. у прускім парламэнце прамову, у якой заатакаваў Польшчу, кажучы, што Польшча „якая" здабыла сваю незалежнасьць дзякуючы пралітай за яе крыві праз другіх, дала довад такой адсутнасьці цярпімасьці адносна іншых народаў, што ў выніку утраціла ўсялякае права да скаргаў з свайго боку. Польшча перамогаю адабрала меншасьцям ня толькі іх бацькаўскую мову, але і бацькаўшчыну іх."

Англія. Старшыня міністраў Бальдвін адбыў канфэрэнцыю з прадстаўнікамі горна-рабочых. Рэзультаты нарадаў яшчэ поўнасьцю не апублікаваны, але ўжо вядома, што абгаварываліся справы, злучаныя з акупацыяй Францыяй Рурскага басэйну. Прадстаўнікі рабочых зазначылі, што зьліквідаваньне гэнай справы патрэбна для урэгуляваньня эканамічых стасункаў Англіі.

Нямеччына. Марка падае с катастрафальнай хуткасьцю. Дарагоўля расьце. Прамыслоўцы спэкулююць на зьніжцы маркі.

Пераварот у **Баўгарыі**, дзе скінулі ўрад Стамболійскага і яго самога забілі, выклікае непакой сярод дзяржаў Малае Антанты, якія баяцца, што Баўгарыя ня будзе лічыцца з трактатам у Нэйлі, які моцна пакрыўдзіў Баўгарыю на карысьць яе суседак.

Турцыя. Выбары ў турэцкі парлямэнт даюць перавагу кэмалістам. Туркі, па газэтным весткам,

ПРАЦЭС БЕЛАРУСАЎ у БЕЛАСТОКУ.

Ленкевіч. Не, ў чрэзвычайцы ня быў.

Аб. Міцк. Ці бачыў сьведка сам стрыхнін і цыян-калі і дзе іменна?

Ленк. Бачыў у Мэрачы?

Аб. Міцк. Які-ж яны мелі выгляд і як сьведка пераканаўся, што гэта іменна былі гэтыя труцізны?

Ленк. Яны былі ў бутэльках, і мне сказаў Хмара, што гэта—стрыхнін і цыян-калі.

Аб. Міцк. Якога калёру былі гэтыя растворы ў бутэльках?

Ленк. Бутэлькі былі абвернуты ў паперу...

Аб. Міцк. Больш пытаньняў ня маю.

Аб. Славінскі. Сьведка сказаў, што і пасьля таго, як заявіў аб усім у паліцыю, ён бачыўся з Маслоўскаю і Матэйчук. Аб чым-жа вы вялі размовы?

Ленк. Маслоўская гаварыла, што хацела быцатаманам банды, як будзе добра, калі пачнеццваўстаньне, калі можна будзе на чале банды грабіць і забіваць палякаў...

Аб. Славін. Сьведка казаў сам, што быў назначаны начальнікам Сакольскага пав. і прыняў назначэньне?

Ленк. Але.

Аб. Славін. Значыцца пад загадам сьведкі былі ўсе другія працаўнікі арганізацыі ў павеце, як Гораш, абодва Каляды, Жамойда і інш. Сьведка казаў, што грошы на павет атрымоўваліся праз начальнікаў паветаў. Значыцца, сьведка павінен быў плаціць грошы сваім падпарадкаваным і партызанам, атрымліваў ад іх расьпіскі Ці атрымліваў сьведка гэткія расьпіскі?

Ленк. ня ведае які даць адказ.

Аб. Славін. Ці бачыў хаця сьведка гэткія расьпіскі дзе-небудзь сам: тут ці ў Штабе? Чаму ніводнай гэткай расьпіскі няма?

Ленк. Адказывае, што ніводнай расьпіскі сам ня бачыў. Бачыў толькі *бляпкі* для гэткіх расьпісак, уложаных згодна з „інструкцыяй“.

Аб. Рэйнгард. Сьведка ня ведае, ці сябры арганізацыі давалі прысягу?

Ленк. Так, было штосьці на манер прысягі, якую давалі пісьменна.

Аб. Рэйнгард. Значыцца і сьведка сам даў гэткую прысягу на вернасьць арганізацыі, ма'быць, урачыста абяцаўшы не выдаваць і яе тайну?

Ленк. Не, фармальнай прысягі ня было і я падпісаў толькі „przyrzeczenie“.

Аб. Рэйнгард. Толькі...

Абар. Врублеўскі. Сьведка добра ведае ўсе беларускія арганізацыі. Ен казаў нам, што яны дзяліліся на чатыры групы з Штабамі ў Коўне, Уцянах, Аранах і Мэрачы. А на дапросе ў сьледавацеля сьведка сказаў, што іх толькі тры і назваў іх начальнікаў. Я прашу прачытаць гэтае мейсца з паказаньняў сьведка, каб ён мог успомніць, што ён гаварыў тады і выбраць з сваіх двух супярэчных паказаньняў тое, якое, па ягонай думцы, праўдзівае

Суд пастанаўляе прачытаць адпаведнае мейсца з паказаньняў Ленкевіча на пачатковым сьледзтве.

Там запраўды пасьля пералічэньня тых-жа чатырох груп, што ўсіх паўстанчых арганізацый было тры, на чале якіх стаяць Якавюк, Алексючанка і Разумовіч-Хмара. Пра літоўскую дэфэнзыву там нічога ня гаварыцца.

Абар. Врублеўскі. Дык ўсёж-такі, урэшці, колькі-ж усіх: тры ці чатыры. І як гэта Разумовіч, выходзіць, стаіць на чале чацьвертай групы, а на чале трэцяй арганізацыі стаіць той самы Разумовіч?

Ленк. Цьвердзіць, што тут супярэчнасьці няма. Існуе тры самастойныя і незалежныя адна ад другой асобныя беларускія арганізацыі—Якавюка, Аляксючанкі і ня то Разумовіча, ня то Ластоўскага. Арганізацыя-ж Разумовіча дзеліцца на чатыры групы, да аднэй з іх належыць Горадзеншчына.

Але тады ужо зусім незразумела, чаму Ленкевіч, а за ім і акт абвінавачаньня ставіць Якавюка ў сувязь з арганізацыяй Разумовіча!!! Ясна што асьведамлённасьць Ленкевіча — больш чым проблематычна!...

Абар. Врублеўскі. Сьведка сказаў, што Баран--паэт. Што-ж ён рабіў у арганізацыі? Пісаў вершы аб аружным паўстаньні, ці што?

Ленк. Хмара казаў, што Баран, як паэт—не карысны для справы.

Абар. Врублеўскі. Сьведка кажа, што ўвайшоў у арганізацыю толькі дзеля таго, каб „zaskarbić“ сабе прыхільнасьць паліцыі. Ці гэта так?

Ленк. прызнае гэтае, але дадае, што апрача таго... (?)

Абар. Врублеўскі. Для чаго сьведку была патрэбна прыхільнасьць паліцыі? Можа ён хацеў паступіць туды на службу?

Ленк. Але...

Абар. Врублеўскі. І падаваў заяву?

Ленк. Падаваў.

Аб. Врубл. І атрымаў адмову?

Ленк. Але.

Аб. Врубл. Ці не памятае сьведка точна, калі ён падаваў заяву аб паступленьні на службу ў паліцыю?

Ленк. У чэрвені 1921 г.

Аб. Врубл. А калі ўвайшоў у арганізацыю?

Ленк. У пачатку сьнежня таго-ж году

Пракурор (жадаючы зьменшыць уражэньне гэтага). Можа ў сьведкі былі і іншыя пабуджэньні ўвайсьці ў арганізацыю і выдаць яе ўладам?

Ленк. Я—паляк. Увайшоў у беларускую арганізацыю, якая ставіла сабе мэтай ніштчыць палякаў, шпіоніць на карысьць літоўцаў і немцаў. Маё польскае сэрца і сумленьне абліваліся крывёю, але я пастанавіў давесьці справу да канца, азнаёміцца і захапіць усю арганізацыю. Каб толькі я хацеў устроіцца на службу ў паліцыі, я мог бы застацца ў Літве, дзе мне прапанавалі пасаду „вывядоўца“. Але там таксама прасьледавалі палякаў.

Пракурор. Ці ня было ў беларускай арганізацыі сувязі з Сав. Расеяй? І ці ня было на мэце, на выпадак паўстаньня злучыцца з Савецкай Беларусяй?

Ленк. Пэўна-ж. Была сувязь з Савецкім пасольствам у Коўні. Але наогул тры паказаныя арганізацыі па сваім палітычным сымпатыям і арыентацыям рожніліся адна ад другой: першая (з Якавюкам на чале? была „расейска-манархічная“; другая (з Аляксючанкай?) „савецка-расейская“, трэцяя (з Разумовічам?)—„літоўская“.

Абв. Гораш просіць слова і кажа, што словы Ленкевіча аб яго польскім патрыятызме для яго навасьць. Лянкевіч у гутарках з ім, здаецца ад чыстага сэрца лаяў палякаў, Польшчу і тутэйшыя парадкі; хваліў Савецкую Расею. Казаў. што там было добра, а тут здыхаеш бяз мейсца з голаду. Казаў, што ў Расеі быў камісарам. І ня ён, Гораш, уцягнуў Ленкевіча ў арганізацыю, а Ленкевіч Гораша.

Ленк. кажа, што гэта—няпраўда.

Абар. Врубл. зварачвае ўвагу суду на тое, што ўжытае праз Ленкевіча літоўскае слова „Цэнтровальдыбэ“ зусім не азначае, як перавёў яго Ленкевіч—дэфэнзыва. „Цэнтровальдыбэ“ азначае цэнтральны ўрад. А дэфэнзыва палітоўску—„цэнтрожвальгібэ“.

Прадс. Для суду гэта ня цікава. Магчыма, што сьведка проста зьмешаў з прычыны падабенства.

Аб. Врубл. Для мяне важна, што гэта не дэфэнзыва.

Абвін. Маслоўская. Сьведка Ленкевіч кажа, што ўвайшоў у арганізацыю дзеля таго толькі, каб выдаць яе паліцыі. Але я магу прывесьці шэраг фактаў, якія сьведчаць, што Ленкевіч „працаваў ідэйна“. Ен быў самым энэргічным і адданым працаўніком, даваў свае грошы на арганізацыю, калі не хапала, вэрбаваў другіх. Ня ведаю, чаму ён потым стаў іншым і цяпер кажа такія рэчы.

Ленк. Заяўляе, што гэта няпраўда, што ён у арганізацыі нічога не рабіў...

Абар. Славінскі. А толькі грошы браў...

Шэраг абвінав. — Грыгас, Станкевіч і інш. таксама паказваюць на шэраг няпраўдаў у паказаньнях Ленкевіча. Усе яны ў адзін голас паказываюць на тое, што Ленкевіч граў самую актыўную ролю ў арганізацыі, а галоўнае вэрбаваў у яе сябраў.

Абар. Міцкевіч вымагае „конфронтацыі“ (навочнай стаўкі) Ленкевіча з тымі з абвінавачаных, якіх ён тут абгаварыў, бо як выясняецца, іменна ён іх уцягнуў і запісаў у арганізацыю, а не наадварот. Было-б запраўды надта дзіўным, што той самы Ленкевіч, які гэтак добра знаў арганізацыю і тут, як па пісанаму яе намаляваў, без найменшай запінкі, у гэтай самай арганізацыі тагды, ня граў ніякай ролі, „нічога не рабіў“, як сам гавора. Мы ведаем, што ў падобных канспіратыўных арганізацыях асьведамлённасьць, даверыя і ўплыў заваёўваецца запраўднай актыўнай працай. Азэфу так сама прышлося браць удзел не ў адным тэрорыстычным акце.

Абв. Андрэй Каляда, якога Ленкевіч перш абгаварыў, а пасьля стараўся зьменшыць свае абвінавачаньні (свой свайго не адразу пазнаў) заявіў, што ў яго размова з Ленкевічам, праўда, была кароткая, але Ленкевіч казаў яму, што „трэба ствараць арганізацыю і ўваходзіць у яе“.

Абар. Міцкевіч просіць запісаць у пратакол, што шэраг абвінавачаных заявілі, што Ленкевіч сам уцягваў іх у арганізацыю і што Каляда паказаў, што Ленкевіч сказаў: „трэба стварыць арганізацыю“.

Абв. Гораш дапаўняе свае паказаньне. Ленкевіч прыходзіў да Жамойды, прыносіў загады Хмары, нагаварваў яго ўвайсьці ў арганізацыю.

Абв. К. Матэйчук кажа, што часта бываючы ў іх доме, Ленкевіч гаварыў, што як быў у Расеі, дык служыў у Вітэбскай чрэзвычайцы, дзе шмат людзей разстраляў за „контр-рэвалюцыю“, што ў Пяцербурзе працаваў у Савеце Рабочых і Сялянскіх Дэпутатаў.

Ленк. Гэта ўсё няпраўда.

Абв. Маслоўская падцьвярджае, што іменна Ленкевіч запісаў і вазіў у Мэрач Гораша, Каляду Андрэя і Жамойду, што Ленкевіч не аднаго прызыўнога асабіста вывез з Горадзеншчыны ў Літву. „Па важнейшым маім даручэньням заўсёды езьдзіў Ленкевіч сам і ўсе іх выпаўняў надта добра“

Ленк. Гэта—няпраўда.

Гораш. Ленкевіч доўга і ўпарта ўгаварываў мяне ўвайсьці ў арганізацыю. Казаў, каб я не баяўся паліцыі, што дасьць шмат грошай, якія прывязе з за граніцы.

Ленк. Гэта—няпраўда. Што датыча таго, што я ўперад дрэнна жыў без працы і дзеля гэтага паступіў у арганізацыю, дык гэта таксама няпраўда: у мяне ў Амэрыцы дзядзька, які прысылаў мне даляры і я жыў добра.

Абар. Міцкевіч. Я хачу запытацца ў сьведкі, на якія срэдствы ён цяпер жыве? На даляры таго самага амэрыканскага дзядзькі? Мне яшчэ трэба ведаць ці займаў якое-небудзь мейсца альбо наогул ці займаўся якой-небудзь працай сьв. Ленкевіч з таго часу, як пакінуў „ідэйна працаваць“ у арганізацыі?

Ленк. просіць прадседацеля звольніць яго ад адказа на гэтыя пытаньні.

Аб. Міцк. паясьняе, што Суду і асабліва абароне трэба гэтае ведаць для таго, каб давесьці ступень верагоднасьці сьведкі: той, хто працуе, займаецца пастаяннай працай, больш заслугоўвае на веру, чым той, хто нічога ня робіць і жыве хаця-б коштам амарыканскага дзядзькі.

Ленк. зноў пытаецца ў прадседацеля, ці можа ён не адказваць.

Аб. Врубл. Сьведка ня мае права не адказваць на пытаньне аб тым, чым ён займаецца. Дзеля гэтага я проста запытаюся ў сьведкі: ці ён служыць цяпер у дзяржаўнай паліцыі?

Ленк. (чуць чуваць і не адразу) Але.

Прак. Служба ў Польскай паліцыі ня ганьбіць чалавека.

Аб. Врубл. Я прашу Суд устанавіць, што я ані слова не сказаў аб тым, што служба ў паліцыі ці польскай, ці няпольскай мае ганьбіць каго небудзь

Аб. Міцкевіч. Дык вось, сьвед. Ленкевіч прызнаўся, што атрымліваў грошы ня толькі ад амэрыканскага дзядзькі, але і ад літоўскага. . . Цяпер—ад польскага . . . Але ён хоча заставіць нас верыць. што ён у арганізацыі зусім нічога не рабіў. Гэта яўная няпраўда. Для нас ясна, што ён быў адным з самых чынных сябраў арганізацыі, калі нават ня чапаць яго матываў, ён рабіў там ня менш, чым сама Вера Маслоўская.

Ленк. Я быў падпарадкованы Веры Маслоўскай і езьдзіў па яе загадам.

Абар. Міцк. Магчыма. Але сам сьведка Ленкевіч расказаў нам, што „загаворшчык“ Ленкевіч быў назначаны тым самым Хмараю такім-жа „начальнікам павету“, якім была і Вера Маслоўская. Яны былі адназначны і не маглі адзін другому загадываць, а маглі толькі рабіць агульную справу.

Ленк. Маслоўская была арганізатаркай і, як гэткая, была вышэй за мяне. А потым—праўда: мы былі роўныя.

Аб. Врублеўскі. Сьведка не памятае, ці ня чуў ён у Літве пра Разумоввічі, што ён быў пры бальшавікох у Горадні камандантам гораду?

Ленк Ня чуў.

Пасьля гэтага Ленкевіч расказвае, што грошы, атрыманыя ім з Літвы на работу і як пэнсыя, часта прапіваліся ў кампані мужа і жонкі Шыманюкоў, абедзьвюх сясьцёр Веры і Аўгені і іх брата Кастуся . . . Трэба думаць, што і сам сьведка Ленкевіч быў ня толькі простым сьведкай гэтых папоек, калі яны, запраўды, былі . . . Раз, быццам, былі прапіты ў адзін вечар усе 40.000 нямецкіх марак, прывезеных з Мэрача.

Сьведка Лізавета Шыманюк.

Жонка Гэрмана Шыманюка („Скамароха“)

Паяўленьне жонкі вядомага „атамана Скамароха“ у вялізарнай чырвонай хустцы, выклікае парушэньне ў залі. Калі Ленкевіча можна было назваць „jeune premier“ ўсяго працэсу, дык Лізавэта Шыманюк, жонка актора маскоўскага тэатру „Буф“, сама артыстка таго-ж тэатру, зьяўляецца настаяшчай прымадоннай усяе пастаноўкі „беларускага дзейства“ на беластоцкай сцэне.

Збавіўшыся нейкім цудам у Пушчы з рук „абкружыўшай крыювку“ паліцыі, Шыманюк-Скамарох, відавочна, пакінуў жонку ў надта добрых руках: красуня пані Шыманюкова мае вельмі добры, румяны, адкормлены выгляд. Перш артыстычна выяўляе нясьмеласьць і сарамлівасьць. . . На пытаньні прадседацеля чуць чуваць, апусьціўшы вочы, адказвае, што папольску не разумее зусім і можа гаварыць толькі парасейску і адказываць на пытаньні...

Прадседацель галантна дазваляе і сам аб'-

ясьняецца з ёю парасейску. Але ў працягу паказаньняў голас яе мацнее, вочы начынаюць блішчэць . . . Ад першай нясьмеласьці не застаецца і ўспаміну . . . І праз увесь час працэсу, выступаючы яшчэ разоў колькі, трымаецца ня толькі уверана, але нават з вызавам. Прыходзіць у суд з букетамі кветак, нават на адчытаньне прыгавару. Зьяўляецца цэнтрам гуртка сьведкаў, як Ленкевіч, агент Тустаноўскі і шэраг іншых . . . Паказаньні раскрываюць часам сакрэты ўсей антрэпрызы самога яе спрытнага мужа.

Сьв. Ліза Шыманюк расказывае, перш толькі на пытаньні прадседацеля, а пасьля складным расказам, што з мужам прыехала з Расеі ў 1921 г. у сьнежні. Жылі ў в. Грабаўцы, Бельскага пав. Неўзабаве прыехала да мужа Вера Маслоўская. Прыехала раніцай, выехала вечарам. Аб чым гаварылі — ня ведае. Муж казаў, што хутка паедзе да Маслоўскай у Беласток на службу. Хутка паехаў у Беласток, вярнуўся адтуль з рэвальвэрам і сказаў, што паступіў у беларускую арганіцыі, што будзе сам вэрбаваць і гуртаваць каля сябе людзей, што за гэта будзе атрымоўваць пэнсыю 30.000 ням. марак. Два разы езьдзіў у Мэрач. Першы раз прабыў усяго адзін тыдзень, другі раз тры тыдні. Гэта было каля Каляд. Казаў, што быў у Хмары. Хмара даручыў яму запісваць людзей і даваць яму сьпіскі. Кастусь Матэйчук так сама бываў у мужа. Яго звалі „Дзядзя Косьця". Шмат пілі. Раз прыехала да нас Маслоўская з сястрой і братам і прывязла 40.000 мар., якія таго-ж дня ўсе прапілі. Муж купіў 12 бутэлек гарэлкі. Як пачаліся вобыскі і арышты, мы з мужам, толькі што вярнуўшымся з Мэрача, схаваліся ў Пушчу, дзе я пражыла 7 тыдняў у „крыювцэ", Там былі ў нас Захарчук Язэп, Тамашук Андрэй. Корч і інш.

Пракурор. Сьведка знае братоў Рошчэнкаў?

Ліз. Шыманюк. Знаю. Абодва былі ў арганізацыі ў Пушчы. Андрэй—„сэкрэтар" часта езьдзіў у Мэрач. У Пушчу прывозіў грошы.

Прадс. (выклікае Андрэя Рошчэнка.) Гэты быў у Пушчы?

Л. Шым. Не, ня гэты.

Прадс. Крата сьведка знае?

Л. Шым. Знаю. Ен вазіў мяне з мужам.

Прадс. Крот вазіў правізію ў Пушчу для банды?

Л. Шым. Не, за правізіяй мы езьдзілі самі. Ніхто не дастаўляў.

Прадс. Мацэевіча сьведка знае?

Л. Шым. Знаю.

Прадс. Гэты? (паказывае Мацэевіча)

Л. Шым. Гэты самы. Бываў у нас у Пушчы.

Судзьдзя Здроевскі. Муж сьведкі вёў сьпіскі партызанаў, атрымоўваў грошы ад Хмары і плаціў ім пэнсыю?

Л. Шым. Муж атрымліваў грошы, але дзяліўся імі *толькі з Тамашуком, а другіх толькі запісваў* . . .

У залі агульнае парушэньне.

На далейшыя пытаньні прадседацеля і пракурора дае досыць бесталковыя паказаньні пра шэраг абвінавачаных, то адкідаючы цалком тое, што казала на сьледзтве, то выдумоўваючы новыя акалічнасьці. Аб Смыку муж успамінаў, але што, добра не памятае. Трафімюка і Бушко ня знае.

Тут здараецца гэткі інцыдэнт.

Прадседацель, відавочна, ўжо папярэджаны. пытаецца, ці ня здарылася што-небудзь з сьведкай у калідоры.

Л. Шым. перш доўга маўчыць, быццам ня хоча гаварыць. Пасьля раптам скоранька расказвае, што ёй увесь час пагражаюць за тое, што яна паказывае праўду. Пужалі мяне ў вёсцы і ў вастрозе і тут . . .

Прадс. Хто-ж тут сьведцы пагражае.

Л. Шым. Адзін з адвакатаў.

Прадс. (настойчыва дамагаецца) Хто-ж такі? Ен тут прысутны ў залі?

Л. Шым. Але.—Паказвае на абар. Міцкевіча.

У залі парушэньне і недавяраючыя ўсьмешкі

Прадс. Што-ж ён казаў сьведцы?

Л. Шым. Ен падышоў да мяне і сказаў, што я засыпала столькі людзей, але, што гэта мне не паможа, дзеля, таго, што пракурор яму абяцаў закапаць мяне. . .

Ня гледзячы на відавочную недарэчнасьць гэтага яўна выдуманага абгавору, прадс. дамагаецца запісаць гэтую заяву Л. Шыманюк у пратакол. На дамаганьне абар. Міцкевіча даць яму слова для выясьненьня недарэчнага абгавору, прадс. заяўляе, што гэта—„асобная справа і ніякіх адносін да працэсу ня мае".

Абар. Бабянскі. Скажыце сьведка, ці шмат ваш муж запісаў у арганізацыю людзей, якім ён быццам плаціў пэнсыю, а ў запраўднасьці нічога не плаціў?

Л. Шым. Шмат.

Аб. Бабянскі. А як-жа ён атрымліваў ад іх распіскі?

Л Шым. *Муж часта падпісваў за чужыя рукі і атрымліваў грошы...*

Аб. Бабянскі. А хто пісаў усе гэтыя адозвы, пісьмы да Пілсудскага, у Лігу народаў, да Карахана і інш.?

Л. Шым. Мой муж дыктаваў гэтыя пісьмы Захарчуку.

З пытаньняў Л. Шыман. *абар Бабянскага* ім выясьняецца, калі можна верыць гэтай сьведцы, надта цікавы факт, які, на жаль, ня быў дастатачна выкарыстаны абаронай. Выходзіць, што пісьмо, аб якім успамінаецца ў акце абвінавачаньня, падпісанае „Тарасам Бульбай" і адрасованае Герману Шыманюку, было, па словам Л. Шыманюк, так-сама прадыктавана яе мужам Захарчуку... Пісьмо гэтае, як сказана ў акце, было атпраўлена па почце і „перахвачана" паліцыяй. Але яно аўтарам і пісалася дзеля таго, каб пісьмо папала ўрукі паліцыі... Гэта зусім ясна сказала жонка аўтара... У гэтым пісьме, як ужо гаварылася пры перадачы зьместу акту абвінавачаньня, падавалася шэраг правакацыйна-хвальшывых „вестак" аб састаяньні павету, які „гатоў да барацьбы".. Далей у рапарце „акружному атаману" паведамляецца, што „яму высланы конны аддзел у 60 чалавек беларускай дзікай дывізіі..." што на атрыманыя 18 мільёнаў куплена для 5.000 чал. цэлы камплект аружжа і выплачана ім пэнсія за два месяцы ўперад". Далей у пісьме значыцца: „Я атрымаў 18 грам. ц.-к., 20 гр. ст., так што ўвесь гарнізон Б—скі ў маіх руках і ўвесь павет так-сама, бо ўсюды ёсьць нашыя людзі; у адзін дзень можна зьнішчыць усе польскія палкі. З Варшавы атрыманы весткі аб тым, што ўлады ў трывозе. З Пружанамі кантакт наладжаны, там усё ў баявой гатоўнасьці... таксама атрыманы цыян-калі і стрыхнін, так што мы зусім забясьпечаны.. Чакаю вашых загадаў"... На пісьме печатка «Брацтва Беларусаў»...

Акт абвінавачаньня, зусім сур'ёзна, зьмяшчаючы ўсю гэтую лухту, дадае, што па весткам паліцыі, мянюшкай „Тарас Бульба" карыстаўся ня злоўлены яшчэ паліцыяй Максім Захожы.

Вядома як скарыстала, з гэтага „дакумэнту" польская прэса, прыдаючы ягоным „весткам" характар даказанага ў судзе. Цяпер сэкрат ня толькі гэтай мянюшкі і пісьма, але і шмат якіх іншых мянюшак і ўсяе перапіскі „канцэлярыі Скамароха" можна лічыць раскрытым... І чэсьць гэтага выкрыцьця належыцца гэткаму аўтарытэтнаму з боку абвінавачаньня сьведцы, як жонка самога „атамана Скамароха". . .

Аб. Бабянскі. Значыцца гэтае пісьмо і гэты „Тарас Бульба"—апокрыфічны. Гэтае пісьмо пісаў сам Гэрман Шыманюк да самога сябе, але з тым, каб яно дасталося ў рукі паліцыі?

Ліз. Шыманюк. Але-ж.

Аб. Міцкевіч. Чым займаўся муж сьведкі ў Расеі?

Л. Шым. Ен быў актoрам у Маскве ў тэатры „Зон" і інш.

Адчытываецца пісьмо „Дзядзі Косьці" да Маслоўскай, перахвачанае ў вастрозе, у якім гаворыцца, што жонка Скамароха дае паказаньні не на карысьць абвінавачаных; што трэба зрабіць на яе нейкі ўплыў, каб яна адмовілася ад сваіх паказаньняў.

Л. Шым. заяўляе, што „Дзядзя Косьця"— так звалі Кастуся Матэйчука яшчэ ў першы дзень яго прыезду да іх разам з сёстрамі.

К. Матэйчук кажа, што ён ня ведае, хто такі „Дзядзя Косьця". Мо' Маслоўская ведае.

В. Маслоўская заяўляе, што „Дзядзя Косьця" гэта не К. Матэйчук.

Аўг. Матэйчук заяўляе, што паказаньні Ліз. Шыманюк, адносна іх сям'і неправўдзівы. Надта мала яна была блізка з імі. Хутка выясьнілася, што Ліз. Шыманюк працуе ў дэфэнзыве і тады пакінулі з ёю быць знаёмы і ўжо яна больш *не магла* ведаць. Усё, што яна расказала аб папойцы ў іх доме, так сама ня зусім праўдзіва. Там Каст. Матэйчука ня было, а быў іх родны брат. Кастусь-жа—сярэдні. . .

Ліз. Шыман. падыходзіць да сталу суду цынічна заяўляе: Як-жа ня быў, калі я з ім . . піла і скакала! . . .

Гэтым вар'янтам з раманса „Она хохотала" канчаецца дапрос жонкі Скамароха.

Пасьля 20 мінут перарыву *абарон. Врублеўскі* задае пытаньне, затрыманаму ім да канца дапросу Ленкевіча, паслу Раку-Міхайлоўскаму.

Абар. Врубл. Скажэце, сьведка, вы, як былы рэдактар беларускіх газэт, пэўна-ж, ведаеце беларускую літэратуру: ці Баран—поэт, як цьвердзіць сьвед. Ленкевіч?

Р.-Міхайлоўскі. На сколькі я знаю беларускую літэратуру, Баран зусім невядомы, як поэт, ніякіх вершаў ня пісаў і ня друкаваў і ніхто яго паэтам ня лічыў.

Сьведка Мечыслаў Тустаноўскі.

Агент — „вывядоўца" Варшаўскай тайнай паліцыі.

Худы, сумнага выгляду, жоўчны суб'ект; гаворыць прыдушаным замагільным голасам, які робіць яго фігуру яшчэ больш жудаснаю...

Спэцыяльнасьць агента—выпытываць у арыштованых у вастрозе прызнаньні пад відам такога-ж арыштованага. Меч. Тустаноўскі быў камандзірованы ў сакавіку 1922 г. з Варшавы пад загад Беластоцкай Камэндатуры і падсаджаны ў камэру да „śpiskówców" пасьля іх арышту. Тут Маслоўская, па яго словам, заявіла яму, што ня лічыць сябе польскай падданай, а назвала сябе грамадзянкай Незалежнай Беларускай Рэспублікі. Наогул шмат і горача гаварыла аб гэтай Рэспубліцы . . . Клемусь Жамойда шчыра прызнаўся, што састаіць у баявой беларускай арганізацыі, скіраванай проціў Польшчы.

Пасьля сьвэдка быў пасланы ў Горадню і прыстаўлены тут „да аднэй высокай духоўнай асобы (г. зн. да Городзенскага архіяп. Уладзімера), аб зносінах якой з дзеячамі беларускай арганізацыі меліся весткі. Аб гэтым гаварыў і Ленкевіч. Тут вайсковыя ўлады скарысталі з яго і падсадзілі яго ў камэру да прывезенага паўторна ў Горадню Вайткевічу Казімеру. Выясьненьнем асобы, сымпатый і антыпатый Вайткевіча і заняўся сьведка спэцыяльна. У вастрозе асьцярожны Вайткевіч назваў сябе палякам, гаварыў, што хоча служыць у польскай арміі .„Але пасьля, калі мы ехалі разам з ім у вагоне, абодва, як арыштаваныя пад канвоем, расказаў мне, што, як быў у Вільні, ўзышоў на Замковую Гору і там зьпеяў літоўскі гімн разам з заняўшымі сваю сталіцу літоўскімі войскамі" А пасьля, калі Вайткевіч казаў аб тым, што сталіцу Літвы занялі палякі, слёзы былі ў яго на вачох . . . Казаў, што унія—няшчасьце Літвы; што Міцкевіч і Пілсудскі—не палякі, а літоўцы. Адным словам, Вайткевіч не рабіў уражаньня чалавека, які хоча шчыра служыць Польшчы. . . У вастрозе ён праўда скардзіўся на беднасьць, казаў, што хацеў правязьці праз граніцу 2 пуды цукру. . . Але ён пераехаў граніцу конна на дарагім кані, а ў часе вобыску знойдзены вялікія сумы ў польскіх і нямецкіх марках. Тут-жа сьведка расказвае, што ў Марцінканцах пазнаёміўся з ксяндзом-літваманам, які калі сьведка прыкінуўся расейцам, прыняў яго надта прыхільна, кажучы, што паляка ня пусьціў-бы на парог. Ксёндз расказаў аб адным літоўскім афіцэру, які прагуляў у Мэрачы казённыя грошы і ўцёк у Польшчу. Казаў, што з Марцінкаўцаў часта езьдзяць у Мэрач, запытаўся, ці ня еду туды я, Ксёндз казаў, што „мы маем шмат аружжа ў Мэрачы" і што ўся вёска нашая мае аружжа.

Прадс. Сьведка знае абвінав. Станкевіча?

Сьв. Тустан. Кажа, што большую частку вестак аб Станкевічу мае ад свайго памоцніка Антося Цыклінскага (не ўспамінаецца ў акце абвінав.), які спэцыяльна быў прыстаўлены да Станкевіча і шмат ад яго выведаў, здабыўшы яго прыхільнасьць тым, што прыкінуўся сам быўш. чырвонаармейцам. Гэты-ж Цыклінскі быў на чале аддзелу, зрабіўшага цэлую аблаву на Станкевіча для яго арышту. Цыклінскаму Станкевіч адкрыта казаў, што быў афіцэрам чырвонай арміі, прысланы сюды бальшавікамі арганізоўваць паўстанчыя аддзелы, назначаў Камандзіраў сэкцый, быў галоўным інструктарам вайсковай часткі арганізацыі. На дапросе Станкевічу запрапанавалі прызнацца і выдаць другіх сябраў арганізацыі. Станкевіч адказаў сьведцы, што калі яго звольняць і прымуць у дэфэнзыву, дык ён будзе працаваць для нас. Агенту Погожэльскаму заявіў так сама, што абяцае за звальненьне выдаць усіх і расказаць усе сакрэты арганізацыі.

Суд. Здроевскі. Якое ўражаньне зрабіў на сьведку Жамойда? Хто яго ўцяг у арганізацыю?

Тустан. Жамойда, відаць, шкадаваў, што ўвайшоў у арганізацыю. Увайшоў дзеля грошай. Умаўляў яго ўвайсьці ў арганізацыю Андрэй Каляда.

Суд. Здр. Сьведка знае Грыгора Злоцкага?

Туст. Злоцкі належыць да групы Аляксюка; быў правым эсэрам; здаецца быў блізкім да аднэй высокай асобы... Стаяў, як і Аляксюк, за легальную працу. Група дамагалася аўтаноміі Беларусі ў межах Польшчы.

Суд. Здр. Што ён казаў аб зьездзе ў Празе

Туст. Казаў, што зьезд арганізаваны ўрадам Ластоўскага, які, як уся ягоная група ёсьць на пэнсыі нямецкага ўраду.

Суд. Здр. Ці не называў каго выразна з ураду альбо групы Ластоўскага з абвінавачаных?

Туст. Гаварыў аб Баранаве, што ён сэкратар ураду Ластоўскага, што ён нямецкай арыентацыі, варожы да Польшчы. У Празе пастанавілі вясьці барацьбу з Польшчай.

Суд. Здр. Якія мэтады барацьбы былі прыняты ў Праве—эвалюцыйныя ці шляхам аружнага паўстаньня?

Туст. У Празе было пастаноўлена змагацца рэвалюцыйна—шляхам аружнага паўстаньня. Баранава Злоцкі характэрызаваў як баявога адраджэнца, рэвалюцыянэра. На зьезьдзе быў празначаны Городзенскім ваяводай, калі паўстаньне ўдасца. У Горадні Баранаў меў блізкія зносіны з архіяп. Уладзімерам, які маральна і матэрыяльна падтрымліваў яго і ягоную дзейнасьць. Гэта сьведка чуў і устанавіў у Горадні.

Судзьдзя Навінскі. А Вайткевіч іграў якую небудзь ролю ў беларускай паўстанчай арганізацыі.

Туст. Не, ня думаю. Гэта скарэй агент літоўскай, шпіёнскай арганізацыі, чым баларускай.

Абар. ген Бабянскі. Сьведка сам ці са слоў свайго памоцніка прадставіў нам дзейнасьць Станкевіча ў арганізацыі?... Арганізоўваў, назначаў, інструктаваў.. Ці ня можа сьведка больш канкрэтна паказаць аддзельныя факты: каго, калі, дзе?

Туст. Зноў паўтарае агульную фразу аб дзейным удзеле Станкевіча ў арганізацыі.

Абар. Бабянскі. Значыцца сьведка ня можа нам назваць ніводнага вядомага яму факту дзейнага учасьця Станкевіча ў арганізацыі?

Тустан. Адказвае, што сам ня знае, але што Цыклінскі дык шмат знае. Погожэльскі і Цыклінскі—сьведкі больш важныя—яны ўсё ведаюць.

Аб. Славінскі. Сьведка сказаў, што Жамойду ўцягнуў у арганізацыю Андрэй Каляда. Ці ня ўгаворваў яго і Ленкевіч?

Туст. Так, і Ленкевіч.

Аб. Слав. Сьведка сказаў, што Жамойда ўвайшоў у арганізацыю дзеля грошай. Ен значыцца атрымаў вядомую суму пры ўступленьні?

Туст. Сума празначана была, а ці атрымаў— ня ведаю.

Аб. Слав. Просіць запісаць гэтае ў пратакол.—

А сам Жамойда ўмаўляў каго-небудзь увайсьці ў арганізацыю?

Туст. Такіх вестак ня было

Аб. Слав. Просіць і гэта запісаць у пратакол.

Абар. Врублеўскі. Скажэце, сьведка, ваш інфарматар Грыгор Злоцкі ссылаўся ў сваіх паведамленьнях на «высокую асобу». Я проста назаву гэтую „высокую асобу“: гэта Барыс Савінкаў,— так?

Туст. Так.

Абар. Врублеўскі. Ці ўвайшоў Злоцкі з метай інфармацыі ў беспасрэдны кантакт з групай Ластоўскага? Ці быў ён, напр. у Празе?

Туст. Не памятаю.

Абар. Врубл. Ці ня гаварыў Злоцкі сьведцы з якіх крыніц мае ён весткі?

Туст. пачынаючы нэрвавацца, маўчыць.

Абар. Врубл. Злоцкі даў сьведцы розныя весткі аб розных асобах, між іншым і аб Баране. Сьведка, як запраўдны, маючы досьлед, вывядовец, павінен быў зацікавіцца і запытаць Злоцкага, адкуль паходзяць ягоныя інфармацыі. Тым болей, што, як сказаў сам сьведка, яму ня было добра вядома, што Злоцкі ўвайшоў у беспасрэдны кантакт з групай Ластоўскага і ці быў ён на зьезьдзе ў Празе.

Туст. (ўсё больш раздражняючыся) Злоцкі працаваў пры нашым Штабе і ведаў усё адтуль. Не ад Ластоўскага. Злоцкі меў добрыя інфармацыі, але гэтых далейшых крыніц нельга назваць.

Абар. Врублеўскі. Хай сьведка ня думае, што хачу заставіць яго выдаць ягоныя ці Злоцкага службовыя сакрэты. Я добра разумею, што ёсьць „канспіратыўныя“ агенты, ёсьць контр-разьведка на тым баку, агентаў якой назваць ня можна. Але-ж мне нічога гэтага ня трэба. Мне важна толькі устанавіць, што Злоцкі сьведцы, а сьведка нам не назваў крыніц сваіх вестак. З мяне гэтага досыць. Злоцкі чуў ад „канспіратыўнага агента“, сьведка чуў ад Злоцкага, мы чуем цяпер, ужо праз трэцяе зьвяно ў ланцугу, ад сьведка..

Туст. раздражнёна зварочываецца да прадседацеля, просячы яго звольніць ад адказаў абароне.

Прадс. успакаівае сьведку.

Абар. Врублеўскі. Сьведка сярдуе, але-ж у мяне няма ніякіх іншых срэдстваў. Яшчэ адно пытаньне сьведцы. Сьведка на пачатковым сьледзтве гэта самае паказываў аб Злоцкім?

Туст. Не памятаю.

Абар. Врубл. просіць прадс. дапамагчы памяці сьведкі і ўстановіць, што сказана і ці сказана што-небудзь у паказаньнях сьведкі ў сьледавацеля аб Злоцкім?

Прадс. сьцьверджае, што ў паказаньнях Тустаноўскага ў сьледавацеля аб Злоцкім ніяма ніводнага слова.

Абар. Врубл. просіць прадс. даць спраўку, ці няма новых вестак аб выніках паўторнага вызаву незьявіўшагася сьведкі Злоцкага.

Прадс. запытаўшыся ў сэкрэтара, заяўляе, што яўка на суд Злоцкага, здаецца, безнадзейна.

Прадс. прапануе абвінавачаным задаваць пытаньні сьведцы.

Абвін. Станкевіч. Калі гэта я казаў на дапросе, што выдам усіх, калі мяне звольняць?

Туст. Гэта было не на дапросе, а ў прыватнай гутарцы.

Абв. Станк. Адкуль гэты чалавек ведае, што я быў у чырвонай арміі?

Туст. Гэта мне казаў Цыклінскі, якому вы самі казалі.

Абв. Станк. Усё гэта няпраўда. Нікому я нічога ня казаў. Ні з якім Цыклінскім не гаварыў.

ЧАЦЬВЕРТЫ ДЗЕНЬ

Далейшы дапрос сьведдкаў.

Аб. Врублеўскі прад'яўляе суду зборнік газэтных выразак і розных друкаваных дакумэнтаў і адозваў, датычачых беларускага руху, у тым ліку і рэзалюцыі Пражскага зьезду.

„Гэта збор з майго архіву і ня мае ў сабе афіцыяльна зацьверджаных дакумэнтаў. Але йдучы на спатканьне суду, жадаючы толькі высьвятліць праўду, асабліва праўду аб Пражскім зьезьдзе, прадстаўляю суду той матэр'ял, які я меў, не застанаўляючыся перад тым, што ў рэзалюцыях ёсьць месцы, якія паслужаць хутчэй на руку абвінавачаньня, чым абароны. Я зусім аб'ектыўны і не хачу утойваць тое, што мне вядома аб зьезьдзе. Я прапаную суду абзнаёміцца з зборнікам і з надрукаванай у газэце ў свой час рэзалюцыі зьезду і дазволіць мне саслацца толькі на адно месца ў гэтых рэзалюцыях па маёму выбару і гэтае месца, дзе гаворыцца, што беларусы ня хочуць ні Масквы, ні Варшавы, і папрашу суд аб'явіць, ня чытаючы ўсіх рэзалюцый. З свайго боку — тое самае прапаную п. пракурору — аб'явіць любое месца рэзалюцый па ягонаму выбару.

Пры гэтым лічу абавязкам далажыць суду, што цяпер у горадзе знаходзіцца пасол Тарашкевіч, які сам быў у Празе на зьезьдзе; быў там зусім легальна з патрэбнымі візамі; пасол Тарашкевіч адзін з лепшых знаўцаў беларускага руху, адначасна быў відным урадоўцам ураду ген. Жэлігоўскага. У выпадку згоды суду, пасол Тарашкевіч мог бы даць нам дакладныя інфармацыі аб зьезьдзе, аб парадку працы на ім, а таксама пасьведчыць аўтэнтычнасьць прадстаўленых мною рэзалюцый“.

Прадс. прапануе выказацца пракурору.

Прак., азнаёміўшыся з тэкстам рэзалюцый не спраціўляецца проціў прапазыцыі абар. Врублеўскага, з свайго боку паказаўшы пажаданы— яму для абвяшчэньня абзац. Адносна запрашэньня ў суд пасла Тарашкевіча рашуча спраціўляецца, пакрыўджана паказываючы на тое, што суд адмовіў яму, дзякуючы спраціву абароны, у вызаве новага сьведкі па новым абвінавачаньням проціў падсуднага Баранава. Цяпер-жа просіць Суд па тым-жа матывам, якія тады былі разьвіты абаронай, адмовіць і ёй самой цяпер у падобным хадатайстве. Абаронай прапушчаны тэрмін для вызавы гэтага сьведкі—гэта яе справа.

Абар. Врублеўскі. Пан пракурор дужа ня точны. Абарона пратэставала проціў дапушчэньня, як новага сьведкі, Камэнданта Горадзенскай паліцыі не дзеля таго, што праціўнай стараною прапушчаны тэрмін, а дзеля таго, што гэта зусім новая справа: прад'яўляліся сярод працэсу зусім новыя абвінавачаньні, якіх няма ў акце абвінавачаньня, якіх абарона, прадстаўляючы сваіх сьведкаў не магла прадбачыць. І мы, тады дамагаліся альбо даць нам 7 днёвы тэрмін для прадстаўленьня контра-сьведкаў па новым абвінавачаньням, альбо выдзяленьня справы Баранава ў асобную справу. Аналёгія надта далёкая. Пасол Тарашкевіч проста паможа нам разабрацца ў пытаньні аб Пражскім зьезьдзе

Суд удаліўся і вынес рэзалюцыю: дазволіць старонам ссылацца на паказаныя імі месцы рэзалюцыі, якія абвесьціць, хадатайству абароны аб запрашэньні на суд пасла Тарашкевіча — адмовіць.

Сьведка Станіслаў Ярэцкі.

шэф II аддзелу штабу Д. О. К. у Горадні

Капітан *Ярэцкі*, як гаварылі ў кулуарах, сябра P. P. S. Гэта — клясычны экзэмпляр тэй тыпічнай для „Польшчы Пілсудскага“ чалавечай пароды, якая так лёгка аб'яднала ў сабе адзнакі „сацыялізму“ з актыўнай службай у „ахранцы“, —„штабныя аксэльбанты з чывонай какардай“. . . Гэта добра выхаваны, карэктны, асабіста заслугоўваючы на даверыя, прадстаўнік „чыстых“ вярхоў дэфэнзывы, які ня ведае тэй „чорнае“ працы, праз якую атрымліваюцца тыя „паведамленьні агентаў“, якімі ён бяскрытычна апэрыруе, будуючы на іх усю будову свайго „элябората“. Трагізм ягонага становішча ў тым, што пры ўсім сваім асабістым недаверыі, якое часам прарываецца ў ягоных адказах—нават пагардзе да сваіх агентаў, ён усёж-такі астаецца цалком у іхніх руках. . . З гэтай прычыны ўся стройная, з гэткай „літэратурнай апрацоўкай“ зробленая будова ягоных паказаньняў руйнуецца пры першым датыканьні.

Усё гэтае з прысутным яму чыста сакратаўскім мастацтвам выявіў на судзе—клясычны мастак судовага дыялёга — абаронца Врублеўскі. І запраўды, часам дапрос абаронцам Врублеўскім сьведкі Ярэцкага напамінае, нават з вонкавага боку, дыялёг Сакрата з Альківіадам. . .

Сьведка зьяўляецца на паўторны вызаў суду і прыймае прысягу.

Кап Ярэцкі кажа, што ягонае паказаньне можа даць толькі тое, што ён знае з данясеньняў ягоных падуладных і тых дакумэнтаў, якія ён меў; беспасрэдным сьведкам гэтых падзей ён, бязумоўна, па свайму становішчу быць ня мог.

Справа аб паўстанчай арганізацыі вядома яму з даных разьведкі Генар. Штабу і рожных іншых дакумэнтаў. Істнуючы ў Коўні т. зв. урад Ластоўскага з самага пачатку стаў на пазыцыю варожыю да Польшчы. Гэта выяўляецца як у міжнароднай дыплёматычнай антыпольскай прапагандзе, так-сама і ў праступнай агітацыі ў межах Польшчы, асабліва сярод беларусаў. Характар ураду і ягонай акцыі на Беларусі - ваенна-рэвалюцыйны. Мэта — падрыхтаваць у Літве і на мясцох беларускія аружныя аддзелы і партызанскія атрады дзеля таго, каб у патрэбны мамэнт падняць і падтрымаць паўстаньне проціў Польшчы, і аддзеліць ад яе беларускія абшары. На зьезьдзе ў Празе, дзе былі і прадстаўнікі нашай разьведкі, гэты рэвалюцыйны напрамак яскрава выявіўся і меў за сабою вялізарную большасьць. Баранаў быў ярым прадстаўнікам гэтага напрамку. Тарашкевіч быў за лягальную эвалюцыйную тактыку змаганьня.

Баранаў быў у цясьнейшым кантакце з Ластоўскім і зьяўляецца адным з сэкрэтароў ягонага кабінэту. Ен меў ад Ластоўскага мандат на Горадзеншчыну для падтрыманьня тут тайнай ваеннай арганізацыі проціў Польшчы. Сувязь беларускіх ваенных аддзелаў у Літве з мясцовай арганізацыяй— бязумоўна; і тая і другая камплектавалася з элемэнтаў расфармаваных і дэмабілізаваных аддзелаў бышай беларускай арміі ў Польшчы. Уся праца, якая вымагала срэдстваў, ішла не за шчот беднай Літвы, а, пэўна-ж, за грошы стаяўшай за Літвою Нямеччыны. У нашым Штабе ёсьць пэўныя весткі аб тэй пазычцы ў 10 мільёнаў ням. марак, якая была зроблена нямецкім урадам на гэтую справу Літоўскаму ўраду.

Далей сьведка паўтарае тое, што і яму вядома і нам ужо вядома з паказаньняў Ленкевіча, аб IV групе, аб Разумовічу, аб арганізацыі Горадзенскіх партызанаў і г. д. Хмара павадыр беларускіх партызанаў, разам з тым афіцэр Літоўскай арміі; штаб Хмары адначасна зьяўляецца аддзелам літоўскай контр-разьведкі ў польскай Беларусі. З гэтага боку гэта арганізацыя, якая мае заданьне шпіёнства. Есьць дакумэнты, інструкцыі, каб зьбіраць весткі, датычачыя ваенных сілаў і баявых матэр'ялаў Польшчы. Есьць весткі, дастаўленыя ў наш Штаб быўш. афіцэрам расейскай арміі капіт. Лазаравым, падуладным мне агентам, аб шэрагу асоб, якія ў характары літоўскіх шпіёнаў, служаць на пэнсыі літоўскага ураду. У ліку гэтых асоб на адным з першых месц фігуруе Сымон Якавюк.

Арганізацыя Разумовіча арганізавала і зьдзейсьніла шэраг тэрарыстычных актаў, нападаў, разбояў, замахаў . . . Дзейнасьць гэтай арганізацыі ня скончылася і цяпер —пасьля арышту абвінавачаных у гэтым працэсе. Нядаўны ўзрыў мосту каля Турмонтаў - справа рук тэй-жа арганізацыі. У дзейнасьці гэтай зусім зьліваюцца элемэнты беларускага ідэйнага патрыятызму, рэвалюцыйна-камуністычнага тэрору, платнага шпіянажу на карысьць Літвы і Савецкай Расеі, угалоўнага бандытызму і асабістай карысьці.

Пасол Баранаў меў мандат ад Ластоўскага кіраваць усей „збройнай акцыяй“ у Горадзеншчыне. Аднаму з маіх агентаў дадзена было даручэньне наняць пакой побач з памешканьнем Баранава. Жывучы за сьцяной; ён чуў усе размовы і нарады, быўшыя ў Баранава. Характэрна для Баранава гэткае напр. павядамленьне агента. У Горадзенскім Судзе разглядалася справа нейкага Курбскага- Кузьняцова, які абвінавачываўся ў камуністычнай прапагандзе сяорд моладзі. Перад вынясеньнем прыгавору ў Баранава адбываліся нарады аб арганізацыі баёўкі, каб, у выпадку прысуду, адбіць Кузьняцова, па дарозе у канвоя сілаю. Апраўданьне Кузьняцова зрабіла непатрэбным увесь гэты плян. У часе нарады былі галасы няпрыхільныя да гэтага, але голас Баранава яўна дамінíраваў. Ягоная заява, што „польскаму суду ня можна верыць“—перамагла.

Пракурор. Ці не вядома, сьведцы, што Баранаў, ужо пасьля выбараў яго ў Польскі Сойм, езьдзіў па Горадзеншчыне і вёў антыполскую агітацыю?

Ярэцкі. Я ня маю яшчэ даклдных вестак. Знаю, што ёсьць паліцэйскія пратаколы. Здаецца пасол Баранаў гаварыў, што шляхам лягальным Беларускі народ нічога ад Польшчы не дабьецца. Але за дакладнасьць ня магу ручацца.

Прак. Кім Баранаў быў у Горадні пры бальшавікох?

Ярэцкі. Есьць даныя, што ён быў старшынёю Юрысконсульскага аддзелу Рэв. Трыбуналу.

Прак. Ці не вядома сьведцы, што на гэткім пасту мог быць толькі чалавек блізкі да Рэвкому і Чрэзвычайкі?

Ярэцкі. Так, думаю, што мог быць толькі „mąż zaufania“ Чрэзвычайкі.

Прак. Хмара-Разумовіч ці ня ёсьць гэта мянюшка Мамонькі, беларускага рэвалюцыйнага дзеяча?

Ярэцкі. Не. Мамонька і Разумовіч — асобы рожныя.

Прак. Што сьведцы вядома аб Якавюку? Ці езьдзіў ён у Літву?

Ярэцкі. Вядома нават, што ён у свае прыезды заходзіў у „вывядоўчае бюро“.

Прак. Быў у Мэрачы?

Ярэцкі. Есьць пэўныя весткі—на падставе паведамленьняў агента Лазарава.

Прак. Ці невядома сьведцы аб сувязі паміж арганізацыяй і ўрадам Ластоўскага з Савецкай Расеяй?

Ярэцкі. Есьць весткі, што і тая і другая нават арганізацыйна аб'яднаны з Савецкай Расеяй—у абоіх штабах ёсьць прадстаўнікі Камуністычнай Расеі, якія маюць кіраўнічыя ролі.

Прак. Ці невядома сьведцы, ці былі, апрача абвешчаных у газэтах рэзалюцый Пражскага Зьезду, яшчэ сакрэтныя пастановы, прынятыя на тайных паседжаньнях зьезду? І ці не гаварылася ў іх аб аружным паўстаньні проціў Польшчы?

Ярэцкі. Былі. Ня тыя, што надрукаваны ў газэтах. Былі наогул як высьнілася варожыя да Польшчы. Точна аб аружным паўстаньні—ня памятаю.

Прак. Скажэце, сьведка, вам вядома, ці былі ў арганізацыі склады аружжа?

Ярэцкі. Былі пэўныя весткі, што былі нават кулямёты, мусіць закапаныя ў Пушчы.

Прак. Ці вядома сьведцы аб складах аружжа ў Мэрачы для патрэб арганізацыі?

Ярэцкі. У Мэрачы быў вялізарны склад, абслугоўваўшы ўвесь район IV групы. Адтуль перавазілася аружжа праз граніцу.

Прак. Што сьведцы вядома аб ролі абвінав. Вайткевіча?

Ярэцкі. Вайткевіча я сам два разы дапрашываў і добра знаю. Пераехаў граніцу конна на ўласным кані ў поўнай форме літоўскага афіцэра. На першым дапросе заявіў, што, як польскі патрыёт, ня мог больш заставацца ў Літоўскай арміі- Для доказу назваў каля двух дзесяткаў асоб, якім ён, як „камендант кардоннага адцінку“ выдаў прапускі на пераход граніцы з Літвы ў Польшчу і якія па ягоным словам зьяўляюцца літоўскімі шпіёнамі ў Польшчы. Калі сьведка запытаў у Вайткевіча, ці ня знае ён асоб што пераходзілі граніцу з Польшчы ў Літву, а пасля вароча́ліся назад з літоўскімі пропускамі, Вайткевіч сказаў, што гэткіх было шмат, што ён сам выдаваў прапускі, але дзіўная рэч— ніводнага прозьвішча з іх ня мог прыдумаць. Гэта было надта падазрёным і вырашала ягоны лёс.

Прак. Ці не казаў Вайткевіч, што прапускаў беларусскіх партызанаў і аружжа для іх з Мэрачы?

Ярэцкі. Казаў, што меў загады ад свайго начальства прапушчаць сябраў арганізацыі і аружжа.

Прак. Абвінав. Вайткевіч скардзіўся, на тое, што даваў паказаньні пад прымусам і гвалтам.

Ярэцкі. Аб гэтым ня можа быць мовы, Вайткевіча дапрашывалі ў пакоі, дзе было шмат розных інтэрасантаў. Але галоўнае — Вайткевіч выступаў, як польскі патрыёт, і перш быў прыняты ўладамі з выключнай прыхільнасьцю. Далейшае абзнаямленьне з гэтым суб'ектам пры дапамозе „вывядоўцаў“ і павядьеньне яго на волі ў Польшчы устанавілі, што гэта бязумоўна літоўскі шпіён. Ягоныя аб'ясьненьні свайго прабываньня каля літоўскай граніцы ў кустах, дзе яго злавілі—дзіцячыя казкі.

Прак. Што сьведцы вядома аб труцізне, якую мела для сваіх мэтаў арганізацыя?

Ярэцкі. Былі знойдзены інструкцыі Штабу Хмары, ў якіх выразна рэкамандавалася прымяненьне труцізны, каб затручываць яду, калодезі.

На пытаньне прадседацеля аб характары дзейнасьці паўстанчай арганізацыі адказывае, што тыя-ж інструкцыі вымагалі нішчэньня прадстаўнікоў польскай улады, адміністрацыі, паліцыі, жандармэрыі ўсімі магчымымі срэдствамі. Вясною 1922 г. гэтая дзейнасьць ужо стала моцна развівацца, заўважана шэсьць выпадкаў забойства і параненьня гэткіх асобаў у мяйсцох дзейнасьці беларускіх партызанаў. Было ўзарвана тры масты. Вымагалася псаваньне дарог, тэлеграфных правадоў, рухомага складу ж. д.

Выклікаецца і прадстаўляецца сьведцы абв. Вайткевіч, якога прызнае тэй самай асобай, якую ён дапрашываў.

На пытаньні судзьдзі Здроевскага сьведка падрабязна характэрызуе заданьні і дзейнасьць Горадзенскага Беларускага Нацыянальнага Камітэту, на чале якога стаяў Баранаў. Камітэт зусім ня быў нелягальнай установай. У ліку яго сябраў былі элемэнты рэвалюцыйныя, але ў цэлым камітэт быў па заданьням культурна-прасьветным, дабрачынным і істнаваў легальна. Меўшы сувязь з Гарадз. Нац. Каміт. Дубяйкоўскі быў сапраўды ў Празе, але быў там у апазыцыі. У часе выбараў быў проціў Беларускага Выбарнага Камітэту ў Вільні.

С. Здр. Сьведка знае Злоцкага. Ен з групы Дубяйкоўскага?

Ярэцкі. Меў адносіны. Злоцкага знаю добра. Ен часта бываў у Штабе. Але гэта асоба, якая не заслугоўвае даверыя. Раз ён нават быў арыштаваны. Характэрны для Злоцкага ягоная павярхоўнасьць, пустата і нейкая абмінаючая манера паведамленьняў. Заместа запраўднай працы прадстаўляў, каб адарваць маю ўвагу ад справы, даўжэзныя мэмарыялы аб нейкім польска-расейска-беларускім паразуменьні . . . .

С. Здр. Баранаў быў сацыялістам-рэвалюцыянэрам?

Ярэцкі. Ен быў старшынёю групы беларускіх эсэраў.

Прак. Ці сьведка зусім пераконаны ў вінаватасьці Баранава і Якавюка ў удзеле іх ў арганізацыі?

Ярэцкі Зусім пераконаны. Усе данясеньні агентаў з розных бакоў, усе паведамленьні—афіцыяльныя, сакрэтныя, прыватныя, польскія, літоўскія, беларускія—ўсе ў адзін голас гавораць аб іх выдатнай ролі ў працівапольскай дзейнасьці. Гэтыя двьве асобы—цэнтр усяго, што рабілася ў Горадзеншчыне ў сэнсе рэвалюцыйнай дзейнасьці проціў Польшчы. Дзеля гэтага і былі выбраны ў Сойм, як самыя папулярныя дзеячы паказанага тыпу. Агент Лазараў, якому было дано спэцыяльнае даручэньне, выясьніў, што абодва атрымлівалі грошы з Коўні.

Абар. Бабян. Сьведка знае, хто такі Разумовіч і якая яго вартасьць, як беларускага дзеяча?

Ярэцкі. Здаецца ідэйны беларус, але — на службе і пэнсыі літоўскага ўраду. Дзеля гэтага трудна сказаць, хто ён больш: беларус ці літовец, і каму больш служыць... Начаў у Горадзеншчыне, як беларус, а калі паехаў у Літву стаў там літоўскім „funkcjonarjuszem“. Якія матывы кіруюць ім—ня ведаю. Ведаю, што атрымлівае грошы ад Літвы.

Абар. Бабян. Адкуль у сьведкі весткі аб 40 мільён. пазычцы Нямеччыны Ластоўскаму?

Ярэцкі. Дакладна крыніцы не памятаю. Весткі йшлі з шэрагу афіцыяльных і неафіцыяльных паведамленьняў. Грошы выдаваліся літоўскім урадам Ластоўскаму пад гарантыю Нямеччыны.

Аб. Бабянскі. Ці былі дакладныя даныя аб складах аружжа? ці знойдзены яны і ці ёсьць адпаведныя акты агляду? Так-сама—ці устаноўлена выразна, што была і ужывалася труцізна, аб якой гаварыў сьведка?

Ярэцкі. Весткі аб складах аружжа падцьверджаны. Пэўна-ж, ёсьць і акты агляду, Што датыча труцізны, дык гэтыя весткі вывядоўцаў падцьверджаюцца дакумэнтамі, знойдзенымі пры вобысках. Даных аб ужываньні труцізны няма.

Аб. Бабянскі. Але ці былі досьледы гэтых ядаў, акты экспэртызы?

Ярэцкі. Добра не магу сказаць.

Врублеўскі. Ці ня меў сьведка вестак аб тым, што Разумовіч быў пры бальшавіках камэндантам м. Горадні?

Ярэцкі. Не, такіх вестак ня было.

Врубл. Ці ведае сьведка, ці істнавала у Горадні пры бальшавікох Чразвычайка; або, можа быць, падобныя да яе ўстановы на занятых бальшавікамі тэрыторыях у той час называліся як-небудзь інакш?

Ярэцкі. Такія ўстановы тады называліся „Асобымі Аддзеламі“.

Врубл. Значыць Чразвычаек тады ня было.

Ці ня ведае сьведка каму падлягалі тады гэтыя „Асобыя Аддзелы“—Воен-Коман Запфронту, г. знк.—вайсковай уладзе, як прадстаўніцы цэнтральнай улады на мяйсцох, або Воен-Рэв-Комам, як прадстаўнікам на мейсцы створанай чыста цывільнай рэвалюцыйнай улады?

Ярэцкі няпэўна кажа, што Асобныя Аддзелы знайходзіліся пад ведамам вышэйшай улады на занятых тэрыторыях, г. зн. вайсковай улады.

Прак. папраўляецца, заяўляючы, што кажучы аб Рэвкоме, ён меў на ўвазе Ваен Рэв-Ком, пад ведамам якога знаходзіліся рэвалюцыйныя трыбуналы.

Врубл. Я падаваў у часе бальшавікоў 17 заяваў аб дараваньні віны ў належныя ўстановы і ведаю добра іх усе. І вось *я* цьверджу, што Военрэвкомы—чыста цывільныя ўстановы мяйсцовай улады і ня мелі ніякіх адносінаў да Рэвтрыбуналаў, каторыя разам з Асобнымі Аддзеламі знайходзіліся пад ведамам вайсковых уладаў.

Ярэцкі няпэўна падцьверджае гэтыя весткі.

Врубл. Сьведка паказаў, што Баран быў Начальнікам Юрысконсульскага аддз. Рэвол. Трыбуналу ў Горадні, а ў копіі загаду аб рэгістрацыі юрыстаў стаіць подпіс Барана, як старшыні Юрычнага Аддзелу Рэв. Кам., г. зн. таго самага ваенрэвкома, да якога Рэвол. Трыбунал, што рабіў прыгаворы да сьмерці, ня меў ніякіх адносінаў.

Як сьведка растлумачыць гэтую супярэчнасьць?

Ярэцкі гаворыць, што ён добра ня ведае аб усіх падрабязгах сыстэмы тагачасных бальшавіцкіх установаў.

Врубл. Скуль сьведка мае весткі аб Баране—безпасяродна са сваіх досьледаў, або з рапартаў агентаў.

Ярэцкі. Не, асабіста дасьледзіць, як ўжо казаў, я ня мог. Я карыстаўся дакумэнтамі і паведамленьнямі падуладных агентаў.

Врубл. Можа быць сьведка меў магчымасьць асабіста спраўдзіць гэтыя даносы агентаў, і як ён гэта рабіў?

Ярэцкі. Пры спраўджаньні я мог мець за падставу толькі тое, ці заслугоўвае даверыя той ці іншы інформатар і — ці не пярэчаць адныя весткі аб Баране весткам другога агента.

Врубл. Вось тое самае заданьне стаіць і перад судом... Скуль-жа сьведка атрымаў вестку аб тым, што Баран быў „Сэкрэтаром ураду Ластоўскага“ і меў ад яго мандат і інструкцыю на падгатоўку аружнага паўстаньня на Горадзеншчыне?

Ярэцкі кажа, што аб гэтым выразна кажуць паведамленьні вывядоўцаў і дакумэнты, якія ён мае у сваім распараджэньні

Врубл. Але як жа ўяўляе сабе сьведка магчымасьць гэткай камбінацыі, каб сэкрэтар ураду, маючага сталую рэзыдэнцыю ў Коўне, мог мець гэткае -ж сталае прабыцьцё ў Горадні?

Бо ж няма ніякіх даных сьцьвярджаючыя хоць бы адну паездку Барана ў Коўню.

Ярэцкі на гэта не адказывае нічога.

Врубл. Сьведка ня можа прадставіць гэтых дакумэнты і памянаваць гэтых вывядоўцаў, каб мы маглі самыя праверыць іх праўдзівасьць?

Ярэцкі просіць Старшыню Суда ухіліць пытаньні аб далейшых крыніцах гэтых вестак з прычыны службовай тайны.

Врубл. Зьяяртаю увагу суда на тое, што ў пратаколе пачатковага дазнаньня гэтага паказаньня сьведкі няма.

Ярэцкі Гэта—новыя даныя.

Врубл. Скуль сьведка мае весткі аб атрыманьні Бараном грошай з Літвы?

Ярэцкі адказвае, што гэтыя весткі таксама ідуць ад агентаў, прозьвішчы якіх ён выказаць ня можа . . .

Врубл. З тых самых крыніцаў таксама і весткі сьведкі аб шпігоўскай дзеяльнасьці Барана?

Ярэцкі. Так, але ўсе гэтыя весткі зусім падцвярджаюць тыя дакумэнты, якія знойдзены пры выкрыцьці арганізацыі. Бо раз выяўлены адносіны Барана да Ластоўскага і блізкае адношаньня аж да ўраду апошняла — з аднаго боку, а з другога — кіраўнічая роля Барана ў партызанскай арганізацыі, галава якой Разумовіч-Хмара, які знаходзіцца на службе ў літоўскай арміі, ўва ўсіх сваіх загадах і інструкцыях вымагае ад сябраў арганізацыі перш-на-перш шпіонства, дык вывад з гэтуль зусім ясны і абавязковы: давераны кіраўнік арганіазцыі, нават, калі ён сам прынцыпова не займаецца шпіонствам, — ня можа ня ведаць аб ім і ня можа не абвінавачавацца ў шпіонстве.

Врубл. Зусім правідлова. Але для мяне важна і даволі толькі выявіць, што ніякіх конкрэтных фактаў аб шпіонстве самага Барана ў сьведкі няма, і што цьверджаньне кап. Ярэцкага аб тым што Баран шпігаваў, ці ясьней: павінен быў шпігаваць, ці — яшчэ выразьней павінен быў ведаць аб практыкаваўшымся ў арганізацыі шпігоўстве, дзеля таго што аб гэтым напісаны Хмарай інструкцыі, што гэта зьяўляецца асабістым вывадам разумаваньня сьведкі.

Сьведа *Ярэцкі* на гэта не адказвае нічога.

Врубл. Можа быць у распараджэньні сьведкі ёсьць даныя аб якіх небудзь конкрэтных дзеяньнях Барана ў іншай дзеяльнасьці арганізацыйнай, агітацыйнай, падгатоўцы паўстаньня і г. д?

Ярэцкі ўторыць, што ўсё гэта лёгічна вынікае з паказаных даных і конкрэтных фактаў паказаць ня можа.

Врубл. Сьведка сказаў, што Баран па даўнейшаму мае адносіны з бальшавікамі і мусіць атрымоўвае ад іх грошы на рэвалюцыйную і шпіонскую дзеяльнасьць. Ці ня можа выставіць хоць-бы адзін конкрэтны факт, сьцверджаючы гэтыя адносіны ці гэту дзеяльнасьць і атрыманьне грошай?

Ярэцкі кажа, што гэткае пераконаньне павінно было зьявіцца, як вынік з усяго, што яму ведама аб Баране.

Врубл. Значыць ізкоў толькі асабісты вывад сьведкі і ніводнага асобнага факта ён падаць ня можа.

Ярэцкі. Усе весткі агентаў паказвалі на гэтую ролю Барана і Якавюка. У ліку 18-цёх блізкіх супрацоўнікаў іх абодвых—ёсьць цэлы рад такіх, проці якіх есьць выразныя доказы у іх шпігоўстве на карысьць Літвы і Савецк. Расеі.

Врубл. Скуль гэтыя весткі аб бліжэйшых памоцніках Барана?

Ярэцк. Гэтыя весткі пададзены агент Лазаравым.

Врубл. А ці ведама сьведцы, што цэлы рад з гэтых „бліжэйшых памоцнікаў Барана і Якавюка быяі ня толькі зволынены пасьля допыту, але нават выкліканы як сьведкі з боку абвінаваченьня? У ліку бліжэйшых памоцнікаў Барана і Якавюка Лазараў назваў і таго самага... Станіслава Пузырэўскага, які даў для абвінавачаньня гэткі абвінавачваючы матар'ял і які паклікаты Пракурорам сьведкаю ў справе проці Барана і Якавюка.

Ярэцк. Апрача паказаных Лазаравым асобаў ёсьць даныя аб тым, што Якавюк бязупынна падтрымоўмаў адносіны з асобамі, абвінавачанымі ў шпігоўстве для Літвы.

Врубл. Можа быць, сьведка паведаміць нас аб прозьвішчах гэтых асобаў? Гэтыя асобы ня могуць быць сэкрэтнымі і іх прозьвішчы ня складаюць службовай тайны...

Ярэцк. Просіць Старшыню адхіліць гэтае пытаньне...

Врубл. Значыць, апрача агента Лазарава, сьведка ня можа назваць нікога з асобаў, інфармаваўшых яго аб праступкай дзеяльнасьці Барана і Якавюка?

Пры гэтым я рупна падчырківаю для сьведкі і для суда, што ня маю ніякага намеру прымушэць сьведку выдаваць давераныя яму службовыя тайны. Мне толькі важна устанавіць,—што сьведка ведае, або спраўдзіў сам, і што ён атрымаў ад тых агентаў, якіх ня можа назваць і праўдзівасьць вестак каторых суд праверыць ня можа. Як мала заслугоўваюць на даверыў некаторыя з іх—відаць на прыкладзе п. п. Злоцкага і Лазарава...

Ярэцк. Пачыняючы траціць раўнавагу, называе ў ліку сваіх інфарматараў аб Баране і Якавюку—Вац. Мазуркевіча, Стэф. Дронгошэўскага і Грыг. Міхнюка, якія далі аблічаючыя даныя аб дзеяльнасьці і гутарках абвінавачаных.

Врубл. Прашу суд устанавіць, што ў сваім паказаньні ў сьледчага судзьдзі кап. Ярэцкі таксама назваў сваіх інфарматараў аб Баране, але сярод іх ня было Міхнюка, а быў Аугень Грэцкі.

Можа быць, сьведка скажа нам, чаму ён цяпер не пакладаецца на інфармацыі агента Грэцкага?

Ярэцк. Грэцкі, як выявілася, не заслугоўвае даверыя.

Врубл. Вось мы ўжо маем трох інфарматараў сьведкі, аб якіх проста або ўкосна даводзіцца што яны не заслугоўваюць даверыя. Гэта—Злоцкі, Лазараў і Грэцкі.

Сьведка *Ярэцкі* пачынае нэрвавацца.

Врубл. Значыць адным з інфармаваўшых сьведку аб Баране і Якавюку быў Міхнюк?

Ярэцк. падцьвярджаючы, ківае галавою.

Врубл. Я прашу Суд устанавіць, што у паказаньнях гр. Міхнюка, якія будуць абвешчаны сярод паказаньняў іншых незьявіўшыхся сьведкаў, няма ніводнага слова ні аб Баране ні аб Якавюку.

Прак. (Пасьпяшаючы на помач сьведцы Ярэцкаму), сьведка сказаў, што праз спраўджаньне і параўнаньне інфармацыяў агентаў ён сам праверараў праўдзівасьць інфармацый. І запраўды—ўсе інфармацыі агентаў аб Баране згаджаліся адна з аднэю.

Ярэцк. Усе былі згодны.

Прак. Кім быў склікаты Беларускі зьезд у Празе?

Ярэцк. Урадам Ластоўскага.

Прак. Ці гэты зьезд выразна быў скіраваны проці Польшчы?

Ярэцк. Зусім выразна.

(Працяг будзе)

зноў зьбіраюць войскі на пагранічча Сырыі.

Японія. „Times“ паведамляе, што хутка адбудзецца канфэрэнцыя паміж Японіяй і Савецкімі Рэспублікамі. Японская прэса моцна падтрымлівае прызнаньне Савецкага ўраду.

З Сойму.

На паседжаньні рэгулямінавай камісіі пастаноўлена адлажыць справу выдачы пасла Барана да часу абвяшчэньня прыгавару Суду.

ПРАМОВА

пасла кс. Адама Станкевіча ў Сойме 14. VI. 23 г. з прычыны арышту пасла С. Барана.

Высокі Сойме!

Беларускі Соймавы Клюб 10 чэрвеня селетняга году атрымаў з Горадні такую вестку: 9-га гэта-ж чэрвеня ў 8 г. вечара, калі пасол С. Баран варочаўся з места дамоў, гарадзенская паліцыя яго арыштавала, забіраючы адначасна пасольскую легітымацыю, грошы і іншыя рэчы.

11-га чэрвеня наш Клюб зьвярнўся ў гэтай справе да п. Маршалка Сойму і да п. Міністра Справядлівасьці. Першы адказаў, што зробіць усё ад яго залежнае, а другі—што нічога аб гэтым ня ведае.

13-га чэрвеня была склікана Рэгулямінавая Камісія, на якой аказалася, што Беластоцкі Акружны Суд, згодна з 21 ар. Канстытуцыі, судовыя акты ў справе пасла Барана пераслаў да вышэйшай сваей улады, каб атрымаць ад Сойму згоду на арышт пасла Барана. Бышы Міністр Справядлівасьці п. Макоўскі парадзіў пракурору Апэляцыйнага Суду, каб гэты абвініў прыгавор Акружнога Суду, які пакідаў пасла Барана на свабодзе. Быў тут, як бачым, свайго роду націск Міністра на незалежнасьць Суду. Дык вот-жа Апэляцыйны Суд, апіраючыся таксама на той-жа 21 арт. Конст, пастанавіў арыштаваць пасла Барана.

Большасьць на Рэгулямінавай Камісіі 21 арт. Конст. прызнала ў гэтай справе ня ясным і сумніўшым, а ўсёж, ня гледзячы на гэта, дамаганьне Акружнога Суду лічыла недарэчным, а проціў загаду Апэляцыйнага Суду, каб п. Барана арыштаваць, адпаведна ня выступіла.

Ня сумніваюся, што і тут, на поўным паседжэньні Сойму, поўторыцца тое самае. Веру, што для адраджэньня кожнага народу мучаніцтва ёсьць патрэбным; але ведаю такжа, што справядлівасьць ёсьць такжа абавязковай.

Дык вотжа ўносім гэты внёсак проціў пагвалчэньня Канстытуцыі адносна да пасла Барана, і робімо гэта вось дзеля такіх довадаў;

Арт. 21 Конст. ў адным мейсцу гавора: . . . „справа карно судовая, карно-адміністрацыйная, або дысцыпаінарная, пачатая проціў пасла прад здабыцьцём пасольскага мандату, устрымаецца на жаданьне Сойму аж пакуль ня выгасьне мандат“. . . Вось тут і няшчасьце п. Барана. Аднак трэба адзначыць, што з гэтых слоў абавязкова ня вынікае, што калі Сойм не дамагаўся ўстрыманьня гэтай справы, то Суд павінен арыштаваць пасла.

Далей, цэлы 21 арт., маючы на ўвазе пасольскую нятыкальнасьць, прамаўляе на карысьць нятыкальнасьці п. Барана. Дык ня можна-ж вырываць часткі з цэласьці артыкулу, каб такім чынам можна было пазбавіць свабоды непажаданага пасла.

У найгоршым выпадку гэная частка артыкулу ёсьць сумніўная. А ў сумніўных выпадках, згодна з маральнасьцяй агульна людзкай, згодна з прынятымі ў судаўніцтве асновамі на ўсім цывілізаваным сьвеце, суд не павінен выступаць на некарысьць абвінавачанага.

Дух дэмакрацыі такжа прамаўляе за п. Барана. Ведаем усе добра, што папіхаць слабога, каб ён паваліўся, пазбаўляць свабоду пасла, ня маючы на гэта пэўнага права, сусім ня вынікае з духа дэмакрацыі.

Інтэрэс парлямэнтарызму такжа бароніць п. Барана. Відаць гэта найлепш з насьледкаў, якія лёгічна выплываюць са становішча, занятага Апэляцыйным Судам. Могуць здарыцца такія выпадкі; дапусьцім падчас выбараў нехта непажаданы для якогась судзьдзі зьяўляецца кандыдатам у Сойм. Вот-жа гэты, ці іншы судзьдзя, з гэтых, ці іншых прычын, проціў такога кандыдата можа пачаць сьледства, каб пасьля выбару яго на пасла, можна было пасадзіць у турму. Будзе тады ў Польшчы не парлямэнтарызм, а найдзічэйшая самаволя.

Дык дамагаемся прысланьня сьпешнасьці нашага ўнёску і выпушчэньня пасла Барана на свабоду.

Прашу, каб галасаваньне адбылося паіменна.

Міністар Грабскі аб польскіх фінансах.

Міністар фінасаў Грабскі, сказаў надовячы доўгую прамогу ў Сойме аб польскіх фінансах. Мовы гэнае ўсе чакалі з вялікім зацікаўленьнем: нябывалае паніжэнчне курсу польскае маркі выклікала сур'ёзны перапуд сярод шырокіх масаў народу, занепакоенных адначасным узростам усіх цэн, дык ад міністра чакалі нейкае пацехі.

Аднак, тое, што сказаў новы кіраўнік польскіх фінансаў, нікога не супакоіла. Наадварот: трэба лічыцца з далейшым упадкам курсу маркі і з аўтаматычным далейшым узростам цэн на ўсе прадукты.

Справа ў тым, што, як сказаў пан Грабскі, плян паляпшэвьня польскіх фінансаў быў разьлічаны на тры гады. Час гэты—вельмі даўгі, дык ня дзіва, што палажэньне не магло зразу палепшыцца Наадварот: ад месяца студзеня доўг скарбу ў Польскай Краёвай Касе Пажычковай узрос у *чатыры* разы, а цэннасьць маркі паменшала ў *пяць* разоў. За адзін толькі месяц марац (сакавік) было надрукована 660 міліярдаў польскіх марак.

Хаця польскі вываз тавараў за час быў вялікшы, чым прывоз у Польшчу чужаземных тавараў, аднак, гэтае зьявішча было прыпадковае: з прычыны таго, што захват Рурскага округу пазбавіў Нямеччыну значнае часьці каменнага вугальля, немцы прымушаны былі купляць вугальлё у Польшчы. Дый немцы плацілі сваімі маркамі, якія гэтак сама страшэнна упалі ў цане. Дык наплый нямецкае валюты не ратаваў палажэньня ў Польшчы.

Мала таго: за апошнія месяцы польскі скарб быў прымушаны плаціць працэнты і часьць доўгу свайго Амерыцы—у далярах, Галяндыі у флярэнах і т. д., дзеля чаго запасы заграніччных валют значна паменьшалі

Міністар фінансаў ускладае надзею на тое, што наплыў новых падаткаў, значна павялічаных Соймам. крыху паправіць палажэньпе скарбу і адаб'ецца на курсе польскае маркі. Але гэта так сама вымагае часу. Міністра вельмі непакоіць месяц чэрвень, у каторым ён спадзаецца вялікае недахваткі грошы пры выпаўненьні бюджэту. Аднак, калі будуць праведзены вялікія ашчаднасьці, калі прыкладам, паслом пачнуць плаціць гэтулькі грошы, як у леташнім годзе—гэтыя словы выклікалі сярод паслоў сьмех, калі выдаткі скарбу будуць урэзаны на 720 міліярдаў марак, дык можна будзе у ліпні і верасьні стрымацца з друкаваньнем новых выпускаў польскіх марак.

А пакуль што новы ўрад нічога памагчы ня можа. . І цэны за чэрвень і пачатак ліпня будуць далей узрастаць, бо нельга спадзявацца, каб упадак маркі сам сабой спыніўся

Як бачым, пачатак гаспадараньня правага ураду аказаўся вельмі невясёлы. Міністар Грабскі ясна доказаў, што вываз польскіх тавараў за граніцу мог-бы ратаваць польскую марку, ды гэты вываз, на жаль, толькі прыпадковы На прыпадку-ж нельга нічога будаваць. Адзіным сталым рынкам збыту для Польшчы мог-бы быць яе усходні сусед: Саюз Сацыялістычных Савецкіх Рэспублік. Але, каб эканамічныя зносіны з савецкімі рэспублікамі былі моцныя і пэўныя, трэба, каб паміж імі і Польшчай устанавіліся добрыя палітычныя адносіны. Гэтага ж спадзявацца трудна..

Так, нялёгкую задану ўзяў на сябе новы ўрад: пры апазыцыі блізу паловы паслоў Сойму і, ведама, таго насяленьня, якое тых паслоў выбірала, пры немагчымасьці бяз згоды Францыі паявісьці заграничную палітыку у кірунку зьліжэньня з савецкімі рэспублікамі, якім запраўды патрэбны польскія тавары, шуканьне спосабу паправы польскіх фінансаў предстаўляецца задачай дужа няўдзячнай....

Уходняя палітыка Англіі.

Імпэрыялістычная вайна ўвянчала поўнай перамогай даўнейшыя імкненьні Англіі, выяўленыя ў праграме бышага ангэльскага прэм'ер-міністра Гладстона, гэтага лібэральнага папярэдніка Лейд-Джорджа. Згодна гэтай праграме, Турэччына павінна быць выгнана з Эўропы, Турэччына, як вялікая дзяржава, павінна быць зьнішчана.

У 1919 г., калі пачалі дзяліць спадчыну турэцкага султана, Англія мела найлепшую і найбольшую частку, Багдадзкая чыгунка з Мэсапатаміяй, Аравіяй, Палястынай засталіся за Англіяй і што яшчэ асабліва важна Англія атрымала фактычна ключы ад Дарданэльскіх праліваў у свае рукі.

Такім чынам, на Бліжнім Усходзе кіраўнічая роль і важнэйшыя стратэгічныя пазыцыі дасталіся Англіі.

Уладаючы аграмадным сяродземным флётам, які надмерна большы за францускія сілы, к моманту ўтрварэньня міру Англія дыктавала на Бліжнім Усходзе Францыі сваю волю. Сяродземнае мора, якое, па праэкце францускіх імпэрыялістаў, павінна быць „францускім возерам“, пасьля пабеды, як і да пабеды, начынаючы ад Гібралтарскага праліву і канчаючы Дарданеламі, знаходзіцца цалком ва ўладзе ангельскага флёту. Дарога ў Індыю і шлях к Масульскай нефті (у Мэсапатаміі) былі зусім свабодны для Англіі. Такое было становішча ў 1920 г.

Але за апошнія тры гады адбыліся вялікія падзеі, значна зьмяніўшыя перагрупіроўкі сіл на Бліжнім Усходзе. Турэччына пачала выздараўліваць. Рэвалюцыйная Турэччына разарвала штыком Сэврскі дагавор, навязаны старой Турэччыне. Найміт Англіі—Грэцыя—быў выгнан турэцкімі сялянамі з Малой Азіі. Пытаньне аб Дарданэлах завастрылася. Армія Кемаль-пашы апынулася ў Чанака, і гарматы і аэропляны маладой, аднавіўшайся Турэччыны гразілі ўзяць ангельскі флёт пад абстрэлы. Рэвалюцыйная Турэччына—саюзніца Савецкай Расеі Даць туркам магчымасьць стаць цьвёрдай нагой каля праліваў—гэта значыць узмацаваць адначасна і Сав. Расею. Імпэрыялістычнай Англіі гэта ва ўсіх адносінах нявыгадна.

Маючы ў сваіх руках пралівы, Англія можа пагражаць Расеі з паўдня, блёкіраваць яе. Уладаючы пралівамі, Англія мае магчымасьць рабіць уціск на Турцыю. Пралівы важны для Англіі ня толькі адносна Расеі і Турцыі, але і адносна Францыі і нават Амэрыкі Перамога Кемаль-пашы дала повад Францыі і Амэрыцы падняць пытаньне аб новым разьмеркаваньні нефці.

Калі Англія ня здолее трымаць Канстантынопаль пад пагрозай сваіх гармат дык ёй прыдзецца рабіць у гэтым важным для яе пытаньні (разьмяркоўцы нефці) вялікія ўтупкі сваім канкурэнтам—Амэрыцы і Францыі.

Палітыка Англіі на Блізкім Усходзе вызначаецца, такім чынам, цэлым радам эканамічных, палітычных і стратэгічных фактараў.

Нядаўна ангэльскі кароль быў у Рыме. Гэты візыт выклікан імкненьнем перацягнуць на свой бок Італію супроць Францыі. Як марская дзяржава, Італія мае вялікае значэньне для Англіі ў якасьці зброі проціў Францыі на Сяродземным моры. Што ж тычыцца Расеі, то палітыка імпэрыялістычнай Англіі зводзіцца да разлучэньня яе з рэвалюцыйнымі народамі Малой Азіі. Пэрсіі. Для гэтага лепшаю зброяю зьяўляецца флёт, які ва ўсякую хвіліну можа ўвайсьці ў Чорнае мора.

П. К

Карэспандэнцыі.

Малая Лапеніца, Ваўкавыскага пав.

Каля мястэчка Лапеніца ёсьць вёска Александраўка-Боркі, дзе ўсе людзі гэта батракі. Гаспадаркі ў іх гэта вось якія: багацейшыя 3 десяціны на сямью душ 10 ці 15, бяднейшыя 1 дес. на такую самою па ліку сямью і ім трэба жыць-здабыць кавалак хлеба з гэтае зямлі. Па суседству-ж маёнтак „Вялікая Лапеніца“ з лесам 500 десяцін зямлі без гаспадара і гаспадыні (якія не вядомо дзе) А арэндуюць гэту зямлю і маёнтак паны „мазуры“ ці „варшавякі“ хто іх ведае хто яны такія і не вядома скуль сюды зьявіліся, толькі ведаем, што яны ня тутэйшыя людзі. Галоўным кіраўнікам гэтага маёнтку невядома кім вызначаны п. Былінскі, які аддае сялянам гэтай вёскі пад пасеў зямлю, за што бярэць з ураджаю зямлі лепшай якасьці палавіну, а з горшае трэці сноп, гэта значыць, што прыходзіцца 3 дні ў тыдзень рабіць на маёнтак, а тры дні сабе і сваё сяменьня—выходзіць горш як паншчыну адбываць, куды ні кідаліся сяляне, куды не звярталіся, але ўсюды адзін адказ „чакайце зямельнае рэформы“. Чакалі сяляне і ці доўга яшчэ чакаць будуць? Але ўсе ўжо і надзею згубілі і гавораць сяляне гэтай вёскі і другіх якіх такое самае становішча, што ніхто яе ня зробіць, як толькі іх батрацкая і наагул сялянская рука!

Паўлюк М.

Рэдактар-выдавец ПРОХАРАУ.

Друкарня А. Дворжэца Завальна, 32